

BIYÒCHÓKNAME

PUBLICACION CULTURAL EN LENGUA BRIBRI

AÑO 1 - N° 6 AGOSTO DE 1978

ESCUELA DE FILOLOGIA , LINGÜÍSTICA Y LITERATURA – VICERRECTORIA DE ACCION SOCIAL

I' DÖR BIYÒ SA YÀMÍPA A

I' tã sa'r a' kj Biyòchókname apátke démalé. Sa' kj i kiàng tò amú a'r sa' kj ayéjkuö apátke kítule sa' kjamóie ayéjkuö i' yawök. A' wé káwö tã' e' ké pregunta i' jütök sa' a' ayéjkuö kj:

1. ¿Lectura wé wa ba wòbatse kibíie?
2. ¿Ba wòbatsé i dióköl wa?
3. ¿Lectura wé wër ba wã bitsjē o wé kē wa ba wòbatse?
4. ¿Be' wa i wër tö biribiri kitã bua'ē ayéjkuö i' kj?
5. ¿Wé be'r ayéjkuö i' tã'?

A'r sa' kjamé e' tã Sibör a' a' i apátawémj.

Sa' dirección dör:

Biyòchókname

Escuela de Filología

Universidad de Costa Rica

Monumento Nacional dióköl, I ãtē Parque Nacional ẽ'rök (San José).

COSTA RICAWAK AÑI BÚK FILIBUSTEROPA Tã

Dawás 1849 akékē Juan Rafael Mora (e' kierak irir "donJuanito") yõng Costa Rica Presidenteie. I' kanëbalē dawás dabòm éyök. I' kanëbalē bua': ù yõ' tã San José wēs Fábrica Nacional de Licores (e' wé tēn jã i' tã) ẽngã ès ù ikyãkĩ yõng erē jñē tã kē ù e' tã jã. Añjes mjik ie' bák jã presidente e' tã iyi bák tã wãtawē kã ikyãkĩ a. E' kyékĩ se' kã bak e' ké ska bua'.

Erē mjik Juan Rafael Mora bák jã se' wókirie e' ké ska apē' sulúsi kie bilibusteropa añi buk se' tã.

Akéké Juan Rafael Mora dióköl.

Filibusteropa wókir dör gringo kie William Walker. Ie'r wém wã iyi ujchēn tãjē erē iyi sulúsi bikéitsékē ie'r. Ie' ẽngã èkòltē iyi bikéitse ie' ès ie'pa ẽn a' Centromérica kalõwãkwã. İyi bua'buatso' Centromérica ẽ' e' kiàng ie'pa kj. Añjes ie'pa ẽn a' dalõriwak wëikãku yula'ie.

William Walker dé i yãmípa tã kéwe Nicaragua.

Nicaragua ẽ' partido bák böt è kie Partido Liberal ẽngã Partido Conservador.. E' ké ska tã Partido Conservador ẽ' ali'kã Partido Liberal kj.

E' kyékĩ liberalwãkpa ulùnëkã conservadorwãkpa kj. E' kyékĩ liberal éi tēpa William Walker ki' e' kjamuk añi jpök conservador éi tēpa tã. Walker liberalpa kjamé e' kyékĩ ie'pa e' èltē ẽ' ali'kã conservadorpa kj. Erē bét Walker añi buk liberalpa tã e' kyékĩ ie'r Nicaragua kalõãwã. Ès e' ukòkj Walker Costa Rica bikéits kalõwëwã ès.

Akéké Juan Rafael Mora wã ujchēng tö Walker dàtsen se' kã kalõyk. E' kyékĩ Juan Rafael Mora e' biyò yé Costa Ricawãkpa ulitãngã a' tã ie'r ie'pa ki' añi jpök Walker tã.

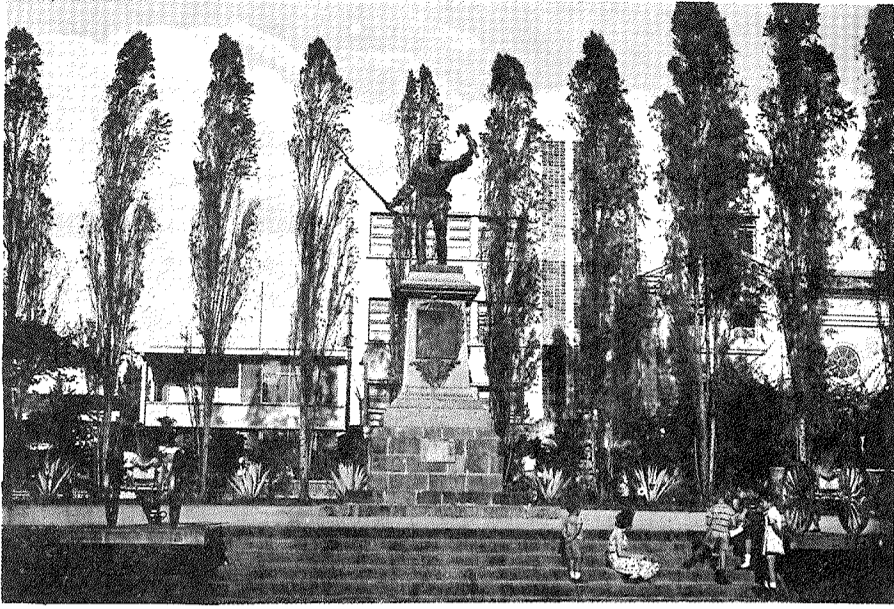
Ie'r i yé:

"iA yãmípa: Mjshaka añi jpök! Mjshaka añi jpök se' yãmípa Nicaraguawãkpa tsãtkök. Ie'pa tsãtkékē sò e'r se' tso' ẽ' tsãtkök. Mjshaka añi jpök, à yãmípa. Ye' mjke kéwe a' yökj. Sibö sa kjamëmi. Se' ẽ' alé e' tã se' kã wãñer Centromérica e' sēnmj bua'ë".

Ñē'e Juan Rafael Mora mjñē an 2500 wēpa tã Nicaragua jkē. Ie' dé kéwe Liberia ẽ' Guanacaste. ẽ'rök General José María Cañas yéartke.

E' daléwa filibusteropa dē'jtsãtke Costa Rica éjkē. Ie'pa kapökē Hacienda Santa ẽ' Guanacaste.

Akéké Joaquín Mora, don Juanito éi, e' wã iyi e' ujchēng e' kyékĩ ie' dē añi jpök ie'pa tã. Filibusteropa tulur ù tēn bērie e' a. Costa Ricawãkpa ẽ' balē bilibusteropa tso' móköl tsãtkök e' yökj erē ie'pa mjñē i ñalé ka tabè kj ẽngã móköl. E' shã kã dör áie filibusteropa tso' e' kēi ulát a. Erē Costa Ricawãkpa ẽ' tãwã filibusteropa ù a' tã ie'pa kótulur. E' wãmbalëng 1856.

Juan Santamaría dióköl yó' tso' tabèchakà wa.
I àtè Alajuela é'rök.

Ie'pa é' ali' e' kyékj ie'pa mìnè tkörö ká kie Rivas é' Nicaragua. Costa Ricawak iétèn ká e' kj, ñé'e bét filibusteropa dé'jtsá añj jpok. Añj bünè e' Costa Ricawákpa du 136 éng filibusteropa 200. Costa Ricawákpa ulitangè dör kèsjkie erè kabè èköl kie Juan Santamaría e' èl añj buk bua'ie.

Juan Santamaría tsakìnè ká kie Alajuela é'rök. Ie' dör sjá e' kyékj ie' kanèbalé'mj táf mjk ie' bak tsír e' tã. Mjk ie' kj dawás tso' dabòm éyök e' tã ie' kanèbalé'mj sabák uláuk soldadopa tã. Ie' éng dör bua'é, ie' wókir dör bua' erè kèsjkie. Se' ulitangè éng a' ie' dalèr sulú e' kyékj ie' kie ie'par 'el negrito'

Mjk i ujté dè tò se' káwö tã añj jpok filibusteropa tã bét ie' é' yé. Ie' yéar Rivas mjk filibusteropa añj buk se' tã. Filibusteropar ù bérie ése kalôá'wã é'rök ie'pa tso' Costa Ricawákpa ujtök. As ie'pa kè kj dawö e' kyékj ie'pa i bikéits tò ù e' kiàng ñáwèwã. Ñé'e General Cañas ichàke: "¿Yi ù ñáwèkèwã? Juan Santamaría i jùte: "Ye' mjké". Juan Santamaría antorcha kalôá'. Antorcha e' dör datsí' ukö mông kál batà amjk bö'wö diö tã e'. E' wa ie' túnémj ù filibusteropa iétèn e' ñáúkwã. Filibusteropar móköl tsakí' ie' kj tã ie'par ie' tã. Erè ie' túnémj dö ù tèn é'rök e' a' bö'wö tkókwã. Ù e' dör úkó we. Juan Santamaría tènè táf e' ie' kótwã. Ès Costa Ricawákpa é' ali'ká bilibusteropa kj Juan Santamaría ujtò wa.

Dawè tsakìnèkã táf se' du kè ný balèng bét e' kyékj. Dawè e' kie cólera. Dawè e'r Costa Rica soldadopa kót táf. E' kyékj ie'pa manètè an Costa Rica. Mjk soldadopa dá'ng Costa Rica, ie'pa wã dawè dè' e'r se' ulitangè kirfã' e' ukökj. 10.000 Costa Ricawákpa dúulur dawè i' bata. E' kyékj dawás sháböts a' Costa Ricawak kè añj bünè filibusteropa tã. E' daléwa Centroamérica ká tso'e e' bák añj jpok filibusteropa tã. Guatemala, Honduras éng El Salvador e' soldadopar ká kie León e' yé'jtsá filibusteropa yökj. Ñé'e Nicaraguawákpa kè kj filibusteropa kiàng e' é' wöiè Guatemala, Honduras éng El Salvador e' soldadopa tã. Ie'pa i' éitè ká kj yé'jtsá filibusteropa yökj. Ká kie Managua éng Masaya e'.

Mjk i' wámbalèng Costa Rica é' tã'wã sakà añj jpok filibusteropa tã. Costa Ricawákpa éitè ká kie San Juan del Sur e' kalôá'wã kéwe.

Èkòltè Costa Ricawak mìnèyar di' kie San Carlos dö di' kie San Juan é' rök. Di' San Juan bitúkèwã Lago de Nicaragua é'rök tã i wöièrkè dayè Atlántico a'. E' ké ska tã kè ñáá' bua' tã, kè strèn tã, añjès kè Canal de Panamá ky'. E' kyékj ie'pa bak shakök di' San Juan kj éng Lago de Nicaragua kj. I mjkèwãrak dayè Atlántico tkörö dayè Pacífico é'. Ñáá' i' kj se' dé bét, tsínèt irir e' kyékj. Filibusteropa kíamuk i yámjpa débitu ñáá' e' kj e' tã i yámjpa e' bitè Estados Unidos.

Akéè Juan Rafael Mora i bikéits tò ñáá' e' kiàng wòtèwã a' filibusteropa kè kj dö ñáá' e' kj. Costa Ricawákpar filibusteropa barco kalôá'wã kùktöm éng wé barco sérké e' kéi. E' ké wa kálj itè e' kyékj táf ie'pa káwö tã kanèbalök añj jpe shù a'.

Mjk Costa Ricawak ulá a' ñáá' e' dè ñé'e e' tã Walker kè kí i yámjpa sérké Estados Unidos e' dè i kíamuk.

E' daléwa El Salvadorwak, Guatemalwak, Honduraswak éng Nicaraguawak e'pa añj buk Granada é' filibusteropa tã. Mjk filibusteropar i sú tò kè ie'pa i wókalón jã e' kyékj ie'par Granada ñáá'wa, ie'pa mìnèyar Rivas é'. Ká e' kj filibusteropa añj buk si' èt kj sháböts Centroaméricawákpa tã.

Ukökj Centroaméricawákpa é' ali'ká. E' wámbalèng el primero de mayo de 1857.

Walker mìnè an i ká kj (Estados Unidos). E' ukökj ie' kábalè Honduras tã añj jpok erè é' apè' ie' kalôá'wã tã ñé'e é' ie'par ie' kótwã móköl wa.

KABÉK

Dù buáala tso'Centroamérica é', kè ès i tã' ká wáñèr; dù e' kie kabék. Guatemala é' ie'pa ulitangè wã i súrule mã i júnköl kj i diéköl térkã.

Dù e' sérké Méjico, Centroamérica éng Panamá e' ká batà a'. Erè kè se' ulitangè wã bua'ie dù e' súrule stséka shakök kál tsak ká batà a'. Dù ése mýyar bár, mjk se' dé kanèbalök ká batà a' e' tã. Dù i wámbale mã i yèng, se' wé alé éng a' i kalôwãkwã i kò kyékj. Bét i málék kò dádalòng éng i apà kò sulúnãkã mjk i wòtèñãwa e' tã. Mjk alé tã i sjànãwã tã i dawówã.

Se' ká ulitangè ley dör darèè dù íse ujtéchèkè: kè dù i' kalôwãwã éng kè i ujtãrwã. Sjã irir se' a' mjk dù buáala tso' se' ká kj e' wòbalina yéska e' tã, tã kè sö i sawèpã jã se' ká batà a'.

Kabék sérké ká bata séssé éng mòè é'. Ká bata ése é sö i stsò stse sjã éng buáala. I kò tsipãtsipa e' kè wèr kálkò shù a'. Mjk ie' é' tubséka e' tã i bitsj' mât e' sawè sö éng i málék kò bótöm bitsj' bitsj' e'. I málék kò bitsj' dör vara èt. Kabék ù kál wòuk e' mjk alé kéwe e'r tsanè ù, é'rök kabék aláki sjã' amùke bök. Kabék aláki éng i wèñè e' amãkã i sjã' bãuk. I chéndak tò kabék ù wòuk dör bök i wèñè a' é' tjówãie éng é' yójtsoie tã i kirè kò bitsj' bitsj' e' kè sulur. Erè kè ès, i ù wòuk dör èk è, tã mjk alé sö i sawè tò wès i wèñè kirè kò bitsj' bitsj' wèng. Bét i wèñè kirè kò ñãwã, i tso' é' tjúkãwã éng é' yóktsã e' kyékj. Erè i saké tsakinãngè dawás èk éjkè. I aláki kèmalék kò tã' e' kyékj e' daléwa i wèñè wèr i aláki sú. I wèñè akà bata tsikirin' è e' kj se'r i sawè tò e'r i wèñè.

Jòchaki mjk kãm sikuápa dö América é' tã kabék e' dalèr táf se' ditsöwö e' sérké Méjico éng Guatemala é' e'pa éng a'. Ká e' kj e' ké ska tã wé dör dù íse ujtèwã e' wébi saké ujtèkèwã. Kabék kalónãwã i kirèkò è tóalorie, e' ukökj i iémj. Bulu'pa è dör i kò sawè. Kalòte é, bulu'pa éntso dù kò tkákã shakít é' wókir kj. E' a' kabék kirè kò bitsj' bitsj' 459 tso'. Dù shakít ése akákãngè èköl se' ditsöwö bulu' batàr sikuã bulu' a' èköl. Dùkò e' balè'tèr ù táfè, kie sikuáie palacio, tèn ká kie Viena Europa é' rök. Ù e' a' táf apè' ká wáñèr krá dù kò e' wébalök.

Sèrkè ɛ̀nɛ̀ Bakùbulu

Ichéndak tò sèrképa tsakìngè ká i' kɛ̀.

Sibò dör i tsakík dabòm éyök kɛ̀ tètòl (16).

Mìk ie'pa bák tsiraláralar e' tɛ̀ icha ie'pa kará ñ̃ è di' ñ̃lɛ̀ biök, diböl biök, E' ukò kɛ̀ Sibör ie'pa apàtkémɛ̀ ká sɛ̀ɛ̀k d̃wö tsakírke e' dikɛ̀ a. Ie' pa m̃nɛ̀ ùùù dé dayèjkò tɛ̀ ie'par talók a iche:

—À ñyù icha, be' dör sa' amútkò be' ulù kɛ̀ d̃j̃kò ɛ̀wɛ̀shet .

Ñ̃eè icha ie'pa ɛ̀ tulékamɛ̀ talók tsɛ̀wö kɛ̀ d̃wö ɛ̀wɛ̀shet. E' ukò ki ie'par talók a iche:

—Tkèk sa' d̃m̃ɛ̀lɛ̀ e' tɛ̀ be' kiéne sa' tsútkkómɛ̀lɛ̀ .

Ie'pa chéwamɛ̀ kásɛ̀k e' dalé wa i am̃ katáwa i wókela dör.

Se'r iche, i wókela dör i alá katáwa. M̃k ie'pa démalɛ̀ i ù a tɛ̀ ie'par i sɛ̀wé tò kè i am̃ kɛ̀. Kè ie'pa wɛ̀ ichàkìngè tò wé sa' am̃, wèk i m̃j̃...

Ie'pa démalɛ̀ ñ̃nuk , ie'pa démalɛ̀ kálwö ùyök, ie'pa démalɛ̀ diböl ñ̃lɛ̀ biök, ie'pa démalɛ̀ di' ñ̃lɛ̀ biök etc.,etc.

M̃k wókela dör i alábusi katáwa e' tɛ̀ ie'dör i wókir iéká bika' a, ukò kɛ̀ ie' dör i tkéká kájkɛ̀.

E' tɛ̀ m̃k ie'pa tso' ñ̃nuk e' dalé wa èköl dör kálwö ñ̃e' ùyéká ièñáká bika' ñ̃e' a.

Ñ̃eè wé èl m̃j̃áká i ókwamɛ̀lɛ̀ e' tɛ̀ i am̃ wókir ar bika' a e' ujtéká:

—M̃k a' m̃ñỹar e' tɛ̀ icha ba wókela dör ye' kótwa e' ukò kɛ̀ irir ya wókir iéká bika' i' a.

Kás i am̃ wókir ujté ie' tɛ̀ e' stsé ie' dör, ukò kɛ̀ ie' ɛ̀ éwamɛ̀lɛ̀ ñ̃eè ie' pa tso' ñ̃nuk, ie' pa tso' i wámblök tɛ̀ kè ie' wɛ̀ i yèngè tò i sɛ̀wé ye'.

E' ukò kɛ̀ ie' stsémi: "Awì a skà alé, awì a skà alé, awì a skà alé, awì a skà alé, awì a skà alé, awì a skà alé, awì a skà alé".

Kè i yámɛ̀pa èn a i àngè tò i kuékɛ̀ iè stsoke o i tso' ie' stsouk èkapè.

E' tɛ̀ icha m̃k ie' pa m̃tke sènyuk d̃wö a e' dikɛ̀ yök ie'pa dör i wókela ñ̃e' kótwa wókir iéká ie' pa dör wé i am̃ wókir ar e' dök.

E' ukò kɛ̀ ie'pa m̃ñỹar sènyuk wé ñ̃eè i sérkerak e' dök, d̃wö dikɛ̀ a.

Ie'pa m̃ñỹar ùùù d̃wö wé i tsörak e' dök tɛ̀ ñ̃eè i shù shà èl, se'r iche tò ie'par dabòm éyök kɛ̀ tètòl, e' shù shà èl dör i yámɛ̀pa a iche:

—Ye' m̃j̃a ya talà Bakùbulu sɛ̀ daké' ie erè tkék tɛ̀ kè ya démalɛ̀ e' tɛ̀ ya bólökpa dör ya ujtéwɛ̀ e' tɛ̀ a' kié ya sɛ̀k.

Ñ̃eè ie' m̃j̃a ùùù d̃wö Bakùbulu sɛ̀. Ie' dékɛ̀ erè kè ie' ulàdè alákol saka. Aik kabépa tso' ènɛ̀ itsq' tso' e'pa dör ie' kótwa.

Tkék kɛ̀ tɛ̀ i yámɛ̀par i sɛ̀wé tò kè ie' démalɛ̀ ñ̃eè ie' pa èn a i àngè tò i èl ujtéwɛ̀ i bólökpa dör. Ñ̃eè èköl i èl shakör i sɛ̀k.

Ie' m̃ñỹar ùùù d̃wö Bakùbulu sɛ̀. M̃k ie' dékɛ̀ Bakùbulu sɛ̀ tɛ̀ ie' dör Bakùbulu a iche:

—Àl talà icha, sa' tso' manètèk a e' dé bakɛ̀?

Ñ̃eè icha Bakùbulur ir' iùte:

—Tó, icha i dé ya kɛ̀; erè icha kèr ye' kuékɛ̀, icha kèr ye' iár icha, i bólökpar i kótwa".

Ñ̃eè icha ie' tso' ujtök Bakùbulu tɛ̀ e' dalé wa itso' ènɛ̀ kabépa ujtökèrak:

—Iök a' ièten icha e' kè dör chakò mòar bö tsáká sè alé saia—icha yulóna sa apàkòk déwɛ̀ e' a .

Stsé ie' dör tò ès itsq' ènɛ̀ kabépa ujtökèrak ñ̃eè ie' dör Bakùbulu a i iche:

—Èkèkè à talà icha sa' kabalémɛ̀lɛ̀. Tkék sa' kabalémɛ̀lɛ̀ e' tɛ̀ icha m̃k diàè sa' dulè bulàna e' tɛ̀ ié be' ké sa' kulé am̃k .

Ñ̃eè icha Bakùbulu èn a i àngè tò sèrképa dör ie' ujtèmi aña, e' kuékɛ̀ ie' r sèrké a i iche:

—Kèr icha ye' kuékɛ̀, icha i bólökpar i kótwa erè icha kè wèk i ànyuk, bua'

irir .

Tkék kɛ̀ tɛ̀ icha káñak bulàna dakarò àngè e' wósuk. Bakùbulu dör i stsé tò ñ̃e' tɛ̀ ie'pa dàtsɛ̀ e' mòkɛ̀.

E' tɛ̀ icha sèrképa érala batà ie e' dör icha sulù è; e' apàkò dör shamámà è e' sè sulù è.

E' tɛ̀ icha m̃k ie'pa manètèk diàè d̃wö dikɛ̀ a e' tɛ̀ icha ñ̃e' i tsír èl ñ̃e' wɛ̀ icha ètòm basù manètè.

Ñ̃eè icha m̃k ie'pa dékɛ̀ Bakùbulu sɛ̀ tɛ̀ ñ̃e' i tsír èl ñ̃e' kè dèwa wèshkè i ie' tkámɛ̀ ùrikɛ̀ d̃wö kábata tɛ̀ è tkèr e' r icha Bakùbulu ù; e' tsì a icha sèrkè èl tsír ñ̃e' tkámɛ̀.

Bakùbulu dör icha kula' améwɛ̀ manètòm: ètòm itsq' a, ètòm kabépa a e' wósuk irir sèrképa icha améwɛ̀.

Ñ̃eè icha kabépa e' amé icha sèrképa sakök erè icha kè ià i wòtñ̃e; itsq' e' amé i kùyök erè añ̃es kè i ulàdè i ska. Ie' è i wòtiwé irir.

Ñ̃eè icha sèrképa dör kás kabépa tso' ènɛ̀ kás itsq' tso' ñ̃e' kalòwéulur muélur séjka.

E' daléwa icha sèrkè èl tsír tkámɛ̀ ù tsì a; e' tso' icha kábata ñ̃e' tkök i basù wa stsé Bakùbulu dör tɛ̀ stsèskua ie' ù bútsèkèkɛ̀ sɛ̀wɛ̀ dör. Ie' r i stsé tò ie' kè e' tsátkò èm̃a ie' dawömi.

Ñ̃eè e' kuékɛ̀ ie' dör sèrképa a iche:

—Ye' e' tɛ̀ttsq' icha a' ià. Ye' r a' ià bàka amèkè; ye' r a' ià köchi amèkè, chò amèkè ènɛ̀ datsì amèkè e' tawó ie.

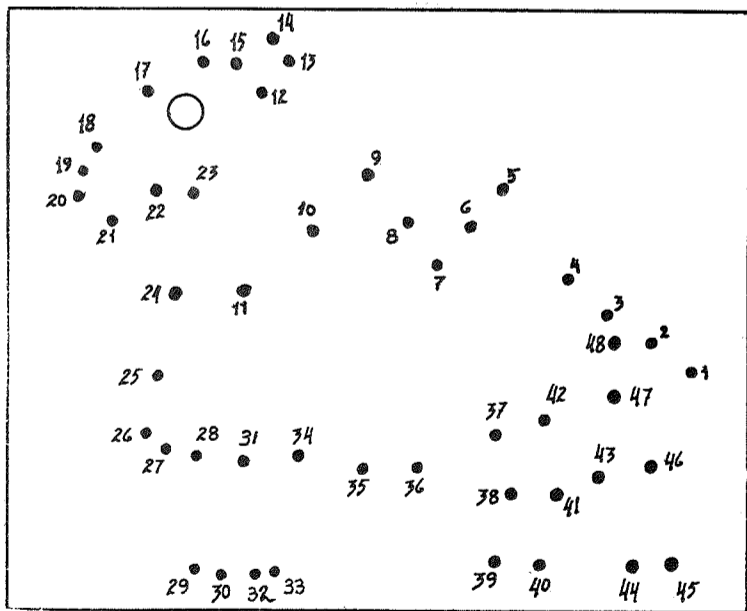
M̃k sèrképa dör i sɛ̀wé tò ya Bakùbulu e' tawéttsa, e' tɛ̀ ñ̃eè ie' pa m̃j̃ bútsulurkɛ̀ sɛ̀wɛ̀kɛ̀. M̃k ie'pa bútsulúnáká e' wósuk ie'par kás kabépa ñ̃e', kás itsq' ñ̃e' bútsulurkɛ̀ e' tɛ̀.

M̃k bèwak ñ̃e' bútsulúnákami tɛ̀ i m̃ñ iù chò è: kawèèè, shòòò.

Ie'pa dör sèrképa érala katáwa e' kuékɛ̀ sèrképa wɛ̀ ie'pa saké m̃j̃ katè. Èkapè sèrképa añ̃buk Bakùbulu tɛ̀.

IYI DIOKOL

Lápis—wa número ulitangè i' wòiwɛ̀ ukòki bö i—sɛ̀wèmj̃ tò íyi dióköt bua'è e' yörmj̃.

NAI'SHAKI SI'WO KI

M̃k alé tɛ̀ si'wö kɛ̀ íyi wòshaki wèna sarùrù. Íyi wòshaki e' kièrak irir nai'shaki. M̃k e' wèna si'wö kɛ̀ e' tɛ̀ icha sikuápa wéwé i che si'wö wa di' tso' i ù a.

Nai'shaki yörké di' wa ènɛ̀ ká dalö wa. Mò yörké di' wòdiö tɛ̀ wa. M̃k mò a tɛ̀ di' tso' e' tɛ̀ ñ̃skɛ̀ i tso'. Mò tso' kè i a di' tɛ̀ tɛ̀, e' kuékɛ̀ sɛ̀wɛ̀ r i bútsèkɛ̀ kájkè d̃wö 12.000 metros. È'rök kásè batsírke darèrè e'

kuékj di' wòdiö yóralónq hieló tákie. Mj̄k si'wö daló tkênânq hieló ták e' kj, e' t̄a n̄aj'shaki yónq.

Si'wö daló wën se' wa sarúrú erë i wòâ t̄a' m̄atk, m̄ashmash, tsikirñi, tsipátsipa, sjélsjél, sjé ɛnq dalóshdalosh.

Mj̄k si'wö daló tkámj vaso q di' tso' e' q e' t̄a i wòâ e' m̄j̄a bárbár. E' t̄a si'wö wòâ e' s̄awem̄j̄ sö.

Di'wòdiö yóralónq hieló tákie e' dör vaso e' s̄u, e' kuékj mj̄k si'wö daló tkámj i q t̄a qñj̄es si'wö wòâ e' s̄awem̄j̄ sö.

Bua'ie n̄aj'shaki sh̄u wènq m̄atk ɛnq i kòkicha wènq dalóshdalosh erë mj̄k alé t̄a i wòâ wènq kùktókicha.

E' kuékj mj̄k alé t̄a n̄aj'shaki k̄aj̄ biyò che.

Se' biribiriwak i che tö wé n̄aj'shaki tkênq e' t̄a yì alé n̄aj' ujtèmj̄.

APAUJTE

¿Datsi' wése iök aláala ke?

Aláala datsi' k̄awö t̄a' sêwe kékra súrúle, t̄oto ɛnq barôbaro. I datsi' kè k̄awö t̄a' i chakà sakókwa. Mj̄k datsi'r alà sakéwa darérë e' t̄a kè i talar buäe. Añj̄es i datsi' k̄awö t̄a' iè k̄awö uoetie. Mj̄k k̄a dör bábmbäe e' t̄a i ijchálny êtk è dör wé' i q. K̄a sésseé ése q alà k̄awö t̄a' datsi' burñrë ése iök. I apáio ɛnq i ijchálny k̄jie sa k̄awö t̄a' i wókir kj̄ gorro tkókka ɛnq i apáio k̄wa bua'ie k̄asé yókj̄.

¿Wés i apáio k̄ ke ɛnq wés i ajkónyuk ké?

K̄as aláalar datsi' ièk̄e e' k̄awö t̄a' sêwe uoyörule ɛnq súrúle buäe kékra. Erë irir datsi' akèchake erë kè e' dè wés. Kè i k̄awö t̄a' shakök kalò wochaka. I chakòk̄e k̄as ɛnq i datsi' iòke k̄as e' k̄jie alà k̄awö t̄a' j̄nyuk, ulaikalök ɛnq t̄j̄nyuk kékra.

¿Wés alà apà s̄ayuk ke?

Alà ɛm̄j̄ k̄awö t̄a' i q e' apà sakuök ajkàchök. Kékra bulâm̄e i k̄awö t̄a' i wö, i kukòñq, i kulí'ñq, i ulà ɛnq i apà wãñq sakuök jabón wa di' t̄a. E' ukòkj̄ i ké ɛ' s̄iúkmal̄e bua'ë. I ké ɛ' ulàtskuö apáikalök, añj̄es i ké tsajikalök ɛnq akà sakuök bua'ë. Alà k̄awö t̄a' e' wóulauk ulà sakuök k̄am i chakò e' yókj̄ kékra.

M̄asa o kalóm áki yónq émpañadaie

Íyi ièk̄e i q:

M̄asa o kalóm áki tèktöm

Dakarò sj̄a' êk

Maicena cuchara êt

Margarina o mantequilla cuchara êt

Tabasco ɛnq dayè wé'

Harina cuchara tkél

Chorizo tak tènq ts̄i' ése élke

Kiò élke ɛnq ajo

¿Wés i yawèk̄e?

M̄asa o kalóm aló dayè t̄a' dè i dé t̄oto éjk̄e. I yawö chakàie mj̄k j̄a

bábmbä e't̄a. Dakarò sia' sh̄ütùnq, ajo tabasco ɛnq dayè ió i q, t̄a i sh̄ütawö bua'ë.

Cham̄j̄ kö kj̄ tortilla yawö. Tortilla êt êt chorizo m̄ul̄e cucharada êt ɛm̄j̄k̄a. Ukòkj̄ i katóúwa i sh̄ü sh̄ü t̄a i tawö i kòkicha ɛm̄j̄k̄ ɛs kè tortilla yèulur. I kukò kiò bábmbä q.

ALFABETO BRIBRI

(BIRÌBIRI AYÉJKUÖ ISHTE)

Para escribir el bribri usamos las siguientes letras:

a, q, b, ch, d, e, è, ɛ, i, j, k, l, m, n, ñ, o, q, ö, p, r, s, sh, t, tk, ts, u, y, w, y.

Además usamos cuatro tildes: ` (grave), ´ (aguda), ^ (circunfleja) ' (saltillo).

A continuación damos muestras del uso de las letras del alfabeto bribri:

a:	a' "ustedes", alá "trueno", akà "dientes"
q:	k̄a "lugar", ñq "excremento", sts̄a "arena"
b:	be' "usted", b̄ik "cuántos", b̄erie "grande"
ch:	ch̄ichi "perro", ch̄u "perdiz" chakò "comida"
d:	di' "agua", dök "llegar", dawás "año"
e:	e' "aquellos", ie' "él", êk "uno"
è:	abè "golondrina", apè "sangre", yè "papá"
ɛ:	sé "eso", mè "calabazo", ɛ' "allí"
i:	i' "esto", kibí "mayor", si' "mes"
j̄:	j̄ "gusano", ts̄j̄ "espalda", bits̄j̄ "largo"
j:	ajó "ajá (afirmación)", ajkuö "piel, corteza", ajkò "boca"
k:	kàl "árbol", k̄j̄ "piojo", k̄a "lugar"
l:	alà "hijo", alí "maduro, cocido", buáala "bonito"
o:	o' "hacha", só "cucaracha", kalóm "zapote mamey"
ö:	Sibò "Dios", ajkò "canasta", bö "leña"
q:	kanq "bote", mq "nube", mqwö "ombligo"
m:	m̄am̄a "juguete", m̄e "calabazo", ɛm̄j̄ "mamá"
n:	n̄aj' "danta", n̄am̄j̄ "tigre", n̄jm̄a "pez"
ñ:	j̄ñq "tamal", ñj̄we "de día", ñaj̄l̄i "cachito venado"
p:	pulè "caracol de tierra", p̄j̄ "gavilán", apó "tumba"
r:	butsurè "comadreja", kirè "lagartija", karòrò "pinto"
s:	se' "nosotros", sòk "sabana", si' "mes"
sh:	shò "ancho", shawa "guabina", shin̄j̄ "pollito de tierra"
t:	to' "tos", tu' "ñame" tè "burra de montaña"
tk:	tkél "cuatro", tk̄a "jícara, taza", tkabè "culebra"
ts:	tsiru' "cacao", ts̄j̄n̄j̄ "hule", ts̄akò "pelo"
y:	ȳ "olla", k̄j̄ "piojo", bats̄ȳ "colibrí"
u:	ù "casa", ku' "lengua", sulù "malo"
w:	wò "cara", wé "dónde", wa' "zorro hediondo"
y:	yàk "suegra", ye' "yo", yì "quién"
'	si' "mes", di' "agua", a' "ustedes"
´	k̄a' "lugar", sé' "eso", j̄' "gusano"
`	i' "qué", ù "casa", akà "dientes"
^	és "así", bits̄j̄ "largo", sulù "malo"

DIRECTOR:

Lic. Adolfo Constenla Umaña

REDACCION Y TRADUCCIONES:

Francisco Pereira
Rito Morales Stuart

COORDINADOR:

Dr. Jack Wilson
Director Departamento de Lingüística

ASESORAS:

Dra. María Eugenia Bozzoli de Wille
Vicerrectora de Acción Social

Prof. Cecilia de Jirón
Jefe Divulgación Universitaria